

RAZGOVOR S OLGOM SUPEK

Tihana Rubić

Dr. sc. Olga Supek je etnologinja i kulturna antropologinja te sociologinja, danas umirovljenica.¹ Tijekom svojega profesionalnog rada bila je suradnica Instituta za radne i industrijske odnose (Institute of Labor and Industrial Relations) Sveučilišta Michigan, SAD, od 1975. do 1976. godine, te Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu (današnji Institut za etnologiju i folkloristiku) od 1976. do 1987. Bila je sveučilišna nastavnica na Filozofskom fakultetu od 1984. do 1991., na poslijediplomskom studiju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 1988. do 1990., na Sveučilištu Texas u Tyleru od 1990. do 2009., te na Sveučilištu u Zadru od 2009. do umirovljenja krajem 2014. godine. Osamdesetih godina 20. stoljeća isticala se svojim angažmanom u Hrvatskom etnološkom društvu. Od 1978. do 1989. godine bila je članica Uredništva časopisa *Etnološka tribina*, od 1983. do 1985. godine potpredsjednica, a od 1985. do 1987. predsjednica Društva. Od dodiplomskoga studija etnologije i sociologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu ranih sedamdesetih godina 20. stoljeća, profesionalni put Olge Supek razvijao se uglavnom u sjevernoameričkom akademskom prostoru. Završila je poslijediplomski studij kulturne antropologije na Sveučilištu Michigan u Ann Arboru. Kao sveučilišna nastavnica na Sveučilištu Texas u gradu Tyleru 2005. godine primila je Priznanje za petnaestogodišnji nastavni rad. U domaćoj etnologiji sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća bila je prominentna nositeljica istraživanja etnosa, etniciteta te simboličkih društvenih odnosa, objavivši tekstove o etnosu i etnicitetu (1988., 1989.) te o darivanju kao totalnoj komunikaciji (1987.). Terensko istraživanje simboličkih i socioekonomskih odnosa u američkom gradu Detroitu te u jaskanskom prigorju sedamdesetih godina 20. stoljeća obavljala je na način dužeg, višemjesečnog boravka u istraživanoj zajednici, što je u ondašnjim domaćim etnološkim krugovima (a dijelom je to i danas) bilo metodološki iznimno. Na Sveučilištu Texas u Tyleru sudjelovala je u izgradnji Studija kulturne antropologije ranih devedesetih godina 20. stoljeća te u pokretanju Studija etnologije i antropologije pri Sveučilištu u Zadru od 2000. godine.²

Od kada traje Vaš interes za etnologiju i kulturnu antropologiju?

Imala sam taj interes još u srednjoj školi, a i u osnovnoj. Moj maturalni rad je bio o umjetnosti pretkolumbovske Amerike. Vidite, ovo su pjesme, to sam prepisivala odnekud još u osnovnoj školi: *Jutro u srcu Afrike*, možda iz neke knjige. I pokreti oslobođenja od kolonijalizma su utjecali na mene, kada se Afrika budila, te pedesete, šezdesete godine 20.

¹ S Olgom Supek razgovarala sam 20. ožujka 2016. godine u njezinu stanu u Zagrebu. Intervju smo u više navrata, pregledom transkripta, fotografija i dokumenata, te u pisanoj i usmenoj komunikaciji, dopunjavale i uređivale. Konačnu verziju razgovora kao i izbor fotografija Olga Supek je autorizirala u srpnju 2016. godine. Razgovor je proveden u okviru projekta Hrvatske zaklade za znanost "Stvaranje grada: prostor, kultura i identitet" ("City-making: space, culture and identity", broj 2350, www.citymaking.eu).

² Institucije koje se spominju u razgovoru mijenjale su tijekom godina svoje nazive: nekadašnji Institut za narodnu umjetnost jedno je vrijeme nosio naziv Zavod za istraživanje folkloru (pri Institutu za filologiju i folkloristiku), a danas je Institut za etnologiju i folkloristiku; prijašnji Odsjek za etnologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu danas je Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; a prijašnji Odjel za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru danas je Odjel za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru. U tekstu se koriste nazivi koji su bili na snazi u vremenu o kojem se govori (nap. Uredništva).

stoljeća. Zapravo sam na trećoj godini studija odlučila što želim biti jer sam imala mogućnost vidjeti kako se u SAD-u radi antropologija i što može značiti u svakodnevici.

Pored studija etnologije, završili ste sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Jesu li se i na koji način ta dva studija i znanstvena područja nadopunjavala?

U vrijeme studija, ranih sedamdesetih godina 20. stoljeća, doživljavala sam stalni kontrast između sociologa koji su se ne samo bavili današnjicom, svakodnevicom, nego su imali i kritički stav prema njoj; a etnolozi se nisu htjeli baviti današnjicom, nego samo tradicijskom kulturom, seljačkom, jer su slijedili Radićevu formulaciju da je samo to narodna kultura – a narod su seljaci – *prava, izvorna, naša kultura*. A gradovi i sve velike promjene u načinu života nisu bili predmet istraživanja u okviru tadašnjeg studija etnologije. Što se urbane sociologije tiče, domaći su sociolozi bili pod jakim utjecajem Čikaške škole u Americi, koja je utjecala i na tamošnju etnologiju, jer su se bavili imigrantskim zajednicama unutar gradova. Dakle, iz Chicaga su istraživači išli istraživati gradske sredine u kojima su živjeli imigranti, Poljaci recimo. Postojala su i mnoga istraživanja *slumova*, često u okviru kontroverzne teorije o “kulturi siromaštva” pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća; iz te Čikaške škole izašla je cijela jedna urbana sociologija, koja se onda “prelila” i u urbanu antropologiju u SAD-u. Naša je sociologija tada bila uključena u sve što se dešavalo, a dešavalo se puno. Ja sam 1967. upisala fakultet i onda ta *velika* ‘68. I profesori i studenti su bili uključeni u ta zbivanja, komentirali su svijet, tumačili su nam uzroke studentskog revolta, mislim, totalno drukčiji odnos prema stvarnosti nego na studiju etnologije. S ta dva studija osjećala sam se kao da sam “u dva sedla”. A upisala sam i muzikologiju na Muzičkoj akademiji nakon završene srednje muzičke škole. I zapravo nisam točno znala što ću uopće biti. Sve dok nisam imala sreću da me na trećoj godini studija, to je bila akademska godina ‘69./’70., otac povede na Sveučilište Columbia u New Yorku, gdje je bio pozvan da predaje godinu dana. Poveo je i brata koji je tek bio maturirao. Prvi sam semestar uglavnom samo “gulila” engleski, da bih uopće mogla slušati predavanja u drugom semestru, što mi je na kraju uspjelo. Bila sam jako sretna. No, najvažnije je da sam tada doživjela etnologiju odnosno kulturnu antropologiju “u prezentu”, i da su se od tada u jedan tok nekako slila sociološka i antropološka znanja koja sam dalje stjecala.

Kako su izgledali prvi Vaši boravci u Americi kasnih šezdesetih godina 20. stoljeća, u vrijeme kada ste bili studentica etnologije i sociologije na zagrebačkom Filozofskom fakultetu? Kasnije ste, nakon što ste 1973. diplomirali na zagrebačkom sveučilištu, bili ondje i na posljediplomskom studiju, na Sveučilištu Michigan u gradu Ann Arboru?

Sjećam se da sam u jesen 1969. godine obilazila skoro svaki vikend *Museum of Natural History*, jer je bio ogroman. Tamo je kustosica još bila Margaret Mead. I ona je čak dolazila na Sveučilište Columbia u New Yorku držati predavanja otvorena za javnost. Pa sam je išla slušati! U muzeju u kojemu je radila uredila je Oceanijske kulture i tu su bile izložene npr. lađe iz Polinezije. Koristeći svoju studentsku iskaznicu sa Sveučilišta Columbia besplatno sam “upadala” u muzeje. I otac nas je vodio, recimo u Muzej Guggenheim. Tamo smo išli još te prve jeseni. Guggenheim je tada bio nova zgrada velikog Franka Loyda Wrighta, jedno od njegovih zadnjih djela. U drugom semestru, kad sam već mogla birati i slušati antropološke kolegije, uzela sam, među ostalima, *Indians of North America*, misleći da ću valjda dobiti više akademskih, ali “živih” informacija o rezervatima, o *native* pokretima. To su bile godine 1969. i 1970. Woodstock se bio desio u proljeće 1969. Po kampusima su mnogi još hodali zaogrnuti “dekama” i s *đinduvama* koje su visjele s kose i odjeće, mislim, bilo je to stvarno nevjerovatno doba. Poslije diplome na zagrebačkoj etnologiji u siječnju

1973. godine, prijavila sam se na poslijediplomski studij antropologije u Americi, i to čak na šest univerziteta. Bila je to nevjerovatna hrpa papira; a najbliže mjesto za polaganje testova iz poznavanja engleskog jezika bio mi je Beč! Na koncu tog mukotrpnog procesa mogla sam birati između tri sveučilišta: Columbia, Cornell i Michigan. Prevagnulo je posljednje zbog vrhunskog ranga Odjela za antropologiju i dobre mogućnosti stipendiranja studija. Sjećam se da je u mojoj klasi u jesen 1973. godine bilo oko dvije stotine postdiplomaca – no to uključuje sve koji su se nakon prvog, zajedničkog semestra opredijelili za različite programe studija, odnosno za kulturnu antropologiju, arheologiju, za biološku i lingvističku antropologiju. Svakako je to bilo doba najšire ekspanzije i vrhunac interesa za antropologiju u Americi.

Za vrijeme poslijediplomskog studija bila sam u tri navrata na Sveučilištu Michigan. Od 1973. do 1976. kao studentica i istraživačica, kada sam, među ostalim, u ljeto 1975. godine sudjelovala u timskom urbano-antropološkom istraživačkom projektu u gradu Detroitu. U ljeto 1977. bila sam tamo vrlo kratko, da bih položila kandidatske ispite, koji su ono što mi zovemo obranom sinopsisa, samo što su pisani i opsežniji, uključuju ispite iz područja regionalne etnologije, teorije te samu obranu sinopsisa disertacije. Čitavu 1981. godinu provela sam u Ann Arboru da bih završila pisanje disertacije. Imala sam *Fellowship of the Rackham School of Graduate Studies*, što je centralna institucija za poslijediplomske studije michiganskog sveučilišta. Ann Arbor ima fantastičnu biblioteku, a moje doktorsko povjerenstvo, Bill Lockwood, Sherry Ortner, Norma Diamond i John Fine, mi je poštom u Zagreb preporučivalo, čitajući prve verzije rada, pročitajte još ovo, još ono, ovo Vam je vrlo interesantan detalj, ovo je jako dobar aspekt pa pogledajte što o tome kaže taj i taj... Na to sam rekla da mi je to praktički nemoguće u Zagrebu, a oni su mi odgovorili da se prijavim u *Rackham School of Graduate Studies* za *Fellowship* i svi su potpisali za mene. Tako sam 1981. dobila jednogodišnju stipendiju za pisanje u Ann Arboru, što je bilo presudno za interpretiranje mojih istraživačkih rezultata iz perspektive tekućih teorija u kulturnoj antropologiji. A u financijskom je smislu bilo tako dobro da sam mogla sa sobom povesti obitelj, tj. supruga Milana, kćer Bojanu i sestru Boženku. U tom nevjerovatno dinamičnom periodu života prvi put sam se i stalno zaposlila. Nakon četiri semestra studija u Ann Arboru i položenih ispita, te po završetku studije o istraživanju u Detroitu 1975., prihvatila sam posao znanstvenog asistenta u Institutu za narodnu umjetnost u Zagrebu, počevši 1. travnja 1976. godine.

Fotografija 1: Olga Supek u Ann Arboru, u studijskoj sobi na Sveučilištu Michigan, u siječnju 1976. godine, pri kraju poslijediplomskoga studija. Privatna zbirka Olge Supek.

Koji su domaći znanstvenici naročito utjecali na Vaš profesionalni rad i pisanje?

U prvim godinama Maja Bošković-Stulli najviše je utjecala na mene zato jer je bila izuzetno sistematična znanstvenica. Ona je sve nas mlade koji smo došli u Institut upućivala kako da pišemo prikaze knjiga, recenzije; davala nam je zadatke što da za svaki broj *Narodne umjetnosti* pročitamo i prikazemo. Pa bi nam dolazila s referencama; ako bi naišla na nešto čitajući, samo bi dobili ceduljice na stol: pogledajte to i to. Jako je bila zainteresirana za sve što smo radili i spremna pomoći. Dunja Rihtman-Auguštin i Maja Bošković-Stulli okupljale su nas u Institutu svakog utorka, da se podijele dojmovi s neke konferencije, s istraživanja ili slično. Dunja je došla s vrlo širokim obrazovanjem, sociološkim i etnološkim, i odmah je, po dolasku u Institut za narodnu umjetnost iz Ekonomskog instituta u Zagrebu, krenula s idejom proširivanja predmeta istraživanja etnologije: nije to samo seljačka kultura, već i urbana svakodnevnica.

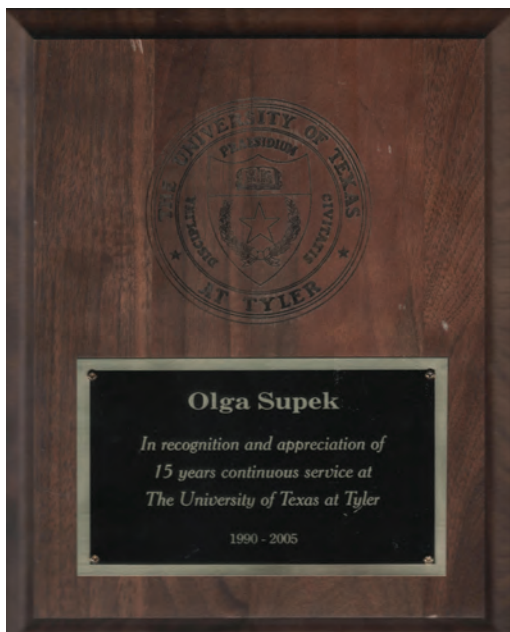
Upoznali ste osobno Erica Wolfa i Johna Colea na jednom međunarodnom simpoziju u Italiji ranih 1980-ih godina, na koji ste bili pozvani održati predavanje?

U ljeto 1980. godine bila sam pozvana na jedan krasan simpozij u Bellaggio, na sjeveru Italije, na temu transformacije ruralnog društva u socijalističkim zemljama. Tamo sam upoznala Erica Wolfa i Johna Colea. Oni su bili organizirali konferenciju i raspitali se koga bi pozvali iz Jugoslavije. Moj projektni mentor, W. G. Lockwood, pitao je mene, naravno, bili smo onda često u korespondenciji, još nisam bila obranila disertaciju ... Počela sam mu nabrajati, ne znam, Ruža First Dilić radi to i to, drugi ruralni sociolozi rade to i to. On je to naprosto prosljedio Coleu i Wolfu, a oni, kad su sve pročitali, rekli su: a zašto ne bismo *nju* pozvali. Budući da sam pisala disertaciju, puno toga mi je prolazilo kroz ruke, bilo na stolu, općenito o ruralnom društvu, pa mi je bilo lako pripremiti se. Simpozij je trajao tjedan dana, a sudjelovali su znanstvenici iz Mađarske, Austrije, Norveške, Rumunjske, Poljske. Stručnjak za Sovjetski Savez bio je profesor Theodor Shanin iz Manchestera. Kad gledam unatrag, to mi je bilo vrhunsko iskustvo, jer je simpozij bio mali, petnaestak ljudi, svaki dan smo se družili i intenzivno razmjenjivali misli, to je bilo fantastično. Nakon toga mi je Wolf uvijek bio stvarno simpatičan; mali, skroman čovjek, a beskrajno je puno znao. Tada je pisao svoju knjigu *Europe and the People Without History* pa je u Bellaggiu izlagao široke komparacije seljaštva u Europi, Latinskoj Americi i Aziji. Knjiga je zapravo jedna sveobuhvatna kulturna povijest, u suštini – kako je nastala globalizacija. A izašla je relativno rano, već 1982. godine. Malobrojni su onda razumjeli što je to globalizacija, a on je pokazao kako to zapravo ide već nekoliko stoljeća prema ovome što se dešava krajem 20. stoljeća. Kad govori o etničkim pokretima i kolonijalizmu, kaže ono što je konstatacija većine onih koji se bave etnicitetom – da je etnos nešto što je u stalnom pregrupiranju, to su identiteti koji su stalno u fluktuaciji, i uvijek su bili. Pokazao je taj dinamičan proces na brojnim primjerima iz Afrike, Azije i Europe. I da se ne smije nikad izgubiti iz vida odnos moći, odnos onih koji su bili moćnici u svijetu i onih koji su bili potlačeni, te kako je to uvijek utjecalo na kulturu svakodnevica.

Gotovo dvadeset godina predavali ste kulturnu antropologiju na Sveučilištu Texas u Tyleru?

Akaderske godine 1990./91. bila sam pozvana kao gostujući predavač na Sveučilište Texas u Tyleru. To je jedan od malih kampusa ogromnog sustava s petnaest kampusa, a kako je bio nov i još u izgradnji, mnogi su akademski programi bili također vrlo mali. Antropologija je bila u sastavu Odsjeka za društvene znanosti zajedno s politologijom, geografijom, sociologijom i ekonomijom. Nakon te prve, "gostujuće" godine bila sam po-

zvana da se vratim i ostala sam tamo raditi kao viši predavač sve do 2009. godine. Bilo je to zanimljivo iskustvo jer su se svakodnevno izmjenjivala interdisciplinarna gledišta i iskustva. A u antropologiji sam opet morala postati svestrana kao i prve godine poslijediplomskog studija u Ann Arboru, budući da je dodiplomski program studija antropologije zahtijevao da studenti dobiju uvid u "četveropoljni" sastav antropologije, u kulturnu, lingvističku, biološku antropologiju i u arheologiju, a nastavnici su bili malobrojni. Sva sreća da u SAD-u postoje brojni i izvrsni sveučilišni udžbenici antropologije među kojima se može birati. Ipak me najviše veselilo predavati kolegije *Mediterranske kulture* i *Kvalitativnu metodologiju*, kao i raditi na, to se zvalo – *Independent studies*. To je bio mentorski rad s pojedinim studentima na izabrane teme. Zanimljiva su bila i iskustva s bikulturnim hispanskim studentima. Sa zadovoljstvom se sjećam velikog poštovanja koje su studenti imali za obrazovanje uopće, znali su svakodnevno voziti po sat i pol u oba smjera da bi došli na kampus. Gotovo svi kolege na Odsjeku i na Sveučilištu su mi davali podršku. A u ovim našim uvjetima treba spomenuti i to da mi danas, u starijim danima, mnogo znači financijska samostalnost i sigurnost, koju imam zahvaljujući zarađenoj američkoj mirovini.

Fotografija 2: Priznanje Senata Sveučilišta Texas u Tyleru povodom 15 godina rada u nastavi (1990. – 2005.). Privatna zbirka Olge Supek.

Kako vidite načine na koji su se, s jedne strane, etnologija i kulturna antropologija, a s druge, sociologija angažirale u promišljanju koncepta klase i društvene moći?

Budući da je naša etnologija u prošlosti izučavala seljaštvo odvojeno od kulture grada, građanstva i aristokracije, pitanja klase i moći nisu se uopće postavljala. Seljaštvo postoji u kompleksnim društvima s institucijom države i klasama unutar nje. Eric Wolf je definirao seljake ne samo kao potkulturu, nego i kao klasu koja je uvijek unutar stratificiranog klasnog društva. Nema seljaka među plemenskim poljodjelicima, oni su slobodni poljodjelci, nikome ne plaćaju porez, nitko im ne kaže, osim obitelji i roda, koju zemlju i koliko da rade. A seljaci su uvijek unutar Države i unutar nje su stratificirani, uvijek je

netko nad njima. I uvijek plaćaju porez. Sociologija nije imala problema s istraživanjem klasnog društva, dapače. Pa tako i seljaštvo vidi kao klasu, iako, naravno, u dinamičnim promjenama svojeg socijalnog statusa i kulture. Kulturna antropologija je povijesno započela s istraživanjem društava bez države i klasa, plemenskih, pa je tako i u doba kolonijalizma promatrala te zajednice kao da su više-manje izolirane. Iako postoje antropolozi koji se bave baš početkom države i zanimaju ih razlozi njenog nastanka, npr. kod Inka, Zulu, Azteca. Vjerojatno i dominantne teorije ranijeg 20. stoljeća, funkcionalizam i strukturalizam, nisu davale okvire za postavljanje pitanja o distribuciji moći i nejednakosti. Stvar se mijenja od sedamdesetih godina 20. stoljeća s poststrukturalizmom i neomarksizmom u antropologiji. U fokus dolaze pitanja kulturne dominacije i hegemonije, stvaranja i održavanja kulturnih obrazaca, pitanja ideologije, obrazovanja i formiranja ukusa, kulturnih normi, kategorija...

Na koji ste način doživljavali vlastito obiteljsko okruženje, s obzirom na to da je ono bilo visoko znanstveno, akademsko?

Moj je otac bio dominantan među sociolozima, a i šire, i mnogi su bili fascinirani njime. Meni je on, međutim, uvijek bio malo dalek. Čak sam donekle osjećala ljubomoru da svi mogu doći i razgovarati s njim, a ja ne. A ništa, prisluškivala sam, uvijek bih načulila uši i... Godinama kasnije shvatila sam da sam bila intelektualno privilegirana. Jer sam stalno oko sebe čula kritičku misao. Moj otac je uvijek propitivao svaku stvar i smatrao da je kritika nužna, da kritike mora biti inače društvo nikad ne bi bilo bolje. Drugim riječima, društvo nikad nije gotovo, kao što ni znanost nikad nije gotova. I zato se kritika ne može ušutkati jer je to onda propast za društvo i za čovjeka. Čovjek ima pravo misliti svojom glavom i pomicati granice svog društva i kulture. Moj je otac zapravo bio dubinski humanist u intelektualnom smislu. Kreativnost čovjeka, otvorenost čovjeka – to je sloboda čovjeka. Nema ušutkavanja. Naprosto slušajući u mladosti te žustre diskusije i to kritičko razmišljanje “od jutra do sutra” i nesvjesno sam pokupila mnogo toga. Pa sva ta lica, svi ti ljudi čija sam imena poslije vidjela po knjigama, a prvo ih vidjela kako sjede i pričaju “po Korčuli”, Korčulanskoj ljetnoj školi, ili se dopisuju s mojim ocem. Nehotice sam taj akademski svijet doživljavala kao prisran i normalan.

Koji su kriteriji bili presudni u odabiru tema Vašeg magistarskog i Vašeg doktorskog rada?

Već sam spomenula da sam 1975. na drugoj godini poslijediplomskog studija sudjelovala u timskom istraživanju u gradu Detroitu, projektu koji je organizirao Institut za radne i industrijske odnose i Odjel za antropologiju Sveučilišta Michigan. Svaki od nas desetak postdiplomaca dobio je “svoj” kvart i istraživali smo društvene i, posebno, neformalne ekonomske odnose u njemu. Svatko je napisao vlastiti izvještaj o istraživanju. Moj je bio izrastao u opsežnu studiju, a kako je imao i teorijsku utemeljenost i empirijske rezultate, priznat je kao magistarski rad. Temu i lokaciju doktorskog rada izabrala sam sama. Naslov disertacije je *Sto godina kruha i vina*. Zašto kruha? Jer to je simbol rada. Netko mi je rekao da je to religijska simbolika, a ja sam rekla – nije. Kruh je ono, kad se boriš da preživiš, a vino je bilo ono što kruži u čaši od – do, što jedan drugome dodaje. Simbolika reciprociteta. Meni je bila posebno značajna simbolika fašničke parade u Vinogorju,³ tih par kola s *muzikašima* koji su ulazili i izlazili iz svakog dvorišta, a pred kućom bi stajao domaćin s *tacnom* i nudio vino. Imam seriju fotografija koju sam nedavno opet išla gledati u Institut, koje zahvaćaju i po dva puta fašnik, tako da sam ja, ustvari, 1977., 1978. i 1979. godine

³ To je psudonim lokaliteta u kojemu je Olga Supek vršila terenska istraživanja sedamdesetih godina 20. stoljeća (op. T. R.).

tamo bila jako često i manje-više kod istih ljudi kod kojih sam imala iznajmljenu sobu. Ali "u komadu" sam bila samo jedno cijelo ljeto kada uopće nisam dolazila u Zagreb. Bila sam i u berbi i u polju, svuda. Cilj mi je bio povezati i artikulirati društveno-ekonomske promjene kroz stotinjak godina na jednoj mikrolokaciji, u jednom selu, sa simboličkim, ekspresivnim aspektima te kulture, po mogućnosti također kroz stotinjak godina. Sve to ne bi bilo moguće da već nije postojala Rožićeva monografija s podacima još iz 19. stoljeća. Dakle, htjela sam cjelovitu, holističku, antropološku monografiju temeljenu na određenim aspektima neomarksističke i simboličke antropologije. Teorijski nacrt istraživanja morala sam razraditi do neke mjere već za kandidatski doktorski ispit u Ann Arboru. U ljeto 1977. prošla sam kandidatski ispit, a već sam se bila dogovorila s Dunjom Rihtman-Auguštin i Majom Bošković-Stulli, tadašnjom direktoricom Instituta za narodnu umjetnost, da ću istraživanje za doktorat raditi kao institutski projekt. Iz nacрта istraživanja koji sam obranila unutar kandidatskih ispita bilo je jasno da će se raditi s malo drukčijom metodologijom no što je kod nas bilo uobičajeno. Pokazala sam to Dunji i Maji i rekla im da moram ići *tamo, živjeti na selu*. Naime, u Americi se u ono vrijeme smatralo da se ne može raditi etnografija ako se ne otiđe negdje barem na godinu dana. Na Sveučilištu Michigan sam trebala objašnjavati da tu kulturu poznajem i da u tom lokalitetu ne moram baš "sjediti" godinu dana, da mi je relativno blizu. Rekli su dobro, ali da vidimo koji najduži vremenski period možeš tamo biti; natezali su na tu svoju terensku, monografsku, tradicijsku metodu. Bio je to, dakle, institutski istraživački projekt, s tim da su se u Michiganu s time složili. Imala sam prema njima obavezu napisati disertaciju i ondje je obraniti.

Fotografija 3: Olga Supek s kazivačicom Zlatom Tončić. Intervju u Vinogorju, proljeće 1978. godine. Dijapozitiv, IEF foto I2103, Dokumentacija Instituta za etnologiju i folkloristiku.

Koliko je u domaćim etnološkim krugovima taj duži boravak na terenu bio prepoznat kao nešto novo, drukčije, relevantno?

Metoda je bila poznata jer su je prakticirali strani antropolozi koji su radili kod nas. No nekako se smatralo da nama nije potrebna. Meni su se s tim u vezi dešavali paradoksi. Na primjer, već na drugoj godini poslijediplomskog studija u Michiganu, među studentima

kulturnim antropolozima slovila sam kao izuzetno iskusni etnolog. Jer kad bih pričala o studiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, bili su fascinirani: “*You did fieldwork?!.*” Oni još nisu bili nigdje, a *fieldwork* je bio kao vatreno krštenje, “bace” te negdje i sad se snadi. A ja sam u ono vrijeme već radila male projekte, ispunjavala sam etnografske upitnice, pješačila po Zagorju, Lici i Pelješcu. Onda sam im rekla da sam napravila jako puno terena, ali u *vlastitoj* kulturi. E tada su oni rekli: tebi će biti lakši teren jer si u vlastitoj kulturi, ali zato moraš sve naše teorije “progutati” i konstruirati doktorsko istraživanje tako da se teorijski uklapa u naše tokove. Tako da je s te strane bilo teže, a s terenom je bilo lakše. Međutim, svejedno se tražio taj *produljeni boravak*. Tek sam kasnije shvatila zašto. Sjećam se kad sam pri put došla u selo, bilo je ljeto, svi su bili u poljima, a ja sam čekala da se vrate navečer. Imali su Vatrogasni dom pa par kulturno-umjetničkih društava i tu su bili ljudi s kojima sam htjela razgovarati, ali svi su imali nekakav posao. Nakon par dana boravka tamo pomislila sam: pa tu se ništa simbolički ne dešava! Što ću ja tu napisati? Uхватила me muka. Svi jure, imaju svoj dnevni raspored. Ne možete pohvatati sve te dimenzije ljudskog reciprociteta, susjedskih odnosa, one sitne stvari što se nabace kroz jednu rečenicu, a inače ih ne biste uopće “pokupili” da ne znate širi kontekst, a o značenju simboličkog događanja i ponašanja da i ne govorim. Zato trebate biti prisutni u lokalnoj zajednici dulje vrijeme.

Koja sjećanja i iskustva nosite iz razdoblja rada na zagrebačkom Odsjeku za etnologiju?

Isprva sam od 1984. godine predavala na poslijediplomskom studiju kolegij *Suvremeni pravci u etnološkoj i antropološkoj teoriji*, kroz koji je prošao velik broj studenata. Tako da sam na Filozofski fakultet zapravo došla “odozgo”, s poslijediplomskoga studija. Jednog jutra me u Institut nazvao Duško Sekulić s Filozofskog fakulteta i to neću nikad zaboraviti. Samo me bio pitao bih li prešla na Fakultet. On je u ono vrijeme bio prodekan, bit će da je to bio kraj 1987. godine. Na Odsjeku za etnologiju sam bila zaposlena od 1988. do 1990. godine. Bilo je drukčije nego u Institutu, puno manje profesionalne interakcije. Manje diskusija o materiji samoj, o sadržaju, ali, naravno, puno posla sa studentima. To mi se svidjelo, bilo je osvježanje, bilo je drukčije. Predavala sam prvoj godini, ali još uvijek i na poslijediplomskom studiju. Dapače, zvali su me i s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu gdje su onda studenti slušali antropologiju kod Pavla Rudana i navodno su trebali nešto iz *kulturne*, pa sam neko vrijeme, za pet ili šest studenata, držala u svojemu stanu poslijediplomski kolegij *Čovjek – kulturno određenje*, za razliku od *biološkog* određenja. Bila sam tada dosta zaposlena.

Spomenuli ste da Vam je važna povijesnost nekog fenomena?

U etnologiji se često koristi termin “običaj” za ustaljene oblike ljudskog ponašanja. Ja ne koristim taj pojam jer ima konotaciju “odrvljenosti”, nego kažem “kulturna praksa”. Nešto se prakticiralo onda, ovo se prakticira sada. Zapravo sam povijesno orijentirana, meni je povijest jako važna. Pritom prvenstveno mislim na socijalnu i kulturnu historiografiju Braudelovog tipa. Ako se netko bavi strukturom, ili određenim kulturnim obrascem ponašanja, važno je što točnije odrediti širi kontekst i vremensko razdoblje: kad se prakticiralo nešto, u kojoj generaciji ovo, u kojoj generaciji ono, inače se gube povijesnost i dinamičnost fenomena. Recimo kod kartografije, to se zove kulturnopovijesna metoda, kad ste jedanput “bacili” neku temu na te karte, vi zapravo izgubite povijest jer nigdje za svaki onaj podacić na karti ne piše kada je zabilježen u upitnici, niti kada je kazivač koji je nekome to govorio mislio da se to desilo. Ustvari, dvostruko ne znate vrijeme tog jednog kulturnog detalja. Rasprostranjenost u prostoru postaje važna na karti, a zapravo se izgubi povijesna

dinamika. A mene je uvijek zanimala baš ta dinamika promjene. Zato nisam strukturalist, netko koga zanimaju samo kulturna značenja i funkcioniranje unutar strukture. Mene zanima – zašto promjena, kako nastaje, tko je unosi, pogotovo kako je čovjek, kao subjekt, unosi. Ta jedna unutarnja dinamika čovjeka pojedinca i kulturnog sistema oko njega uvijek postoji, uvijek. Nije čovjek ni u jednoj kulturi totalno konformiran, nikad. Uvijek ima svoju individualnu, kreativnu dimenziju, i to se ne bi smjelo zaboraviti, a mislim da to itekako ima veze s kulturnom mijenom uopće.

Kako doživljavate odnos etnologije i kulturne antropologije te marksističke misli?

Prvo predavanje na Sveučilištu Michigan u jesen 1973. bilo mi je nezaboravno iznenađenje. Ušla sam u predavaonicu profesora Yengoyana na kolegij o antropološkim teorijama i ostala *paf*. Crtao je po ploči infrastrukture i superstrukture, bazu i nadgradnju, strelicama povezivao proizvodne snage i proizvodne odnose – ali u plemenskim društvima! – govorio o racionalnosti i iracionalnosti razmjene darova u poglavištima poput na primjer Kwakiutla. Uskoro smo dobili na čitanje *Rationality and Irrationality in Economics* Mauricea Godeliera. Shvatila sam da se tu radi o takozvanom strukturalnom marksizmu, koji se razvio sedamdesetih godina 20. stoljeća, uglavnom kroz radove francuskih, engleskih i američkih antropologa. Meni je taj način mišljenja bio dalek. Na sociologiji u Zagrebu čitali smo uglavnom samo mladog Marxa i njegove interprete koji su čovjeka koji se povijesno samoostvaruje, ali i otuđuje i postvaruje, u kapitalizmu, stavljali u centar razmišljanja o društvu. O “bazi” i “nadgradnji”, dijalektičkom materijalizmu, nije se uopće raspravljalo jer je to bilo vezano uz “teoriju odraza”, koju su naši profesori ironizirali ili ignorirali. Dakle, u Michiganu sam se našla u jednoj novoj situaciji. Svi su mislili da sam, s obzirom na to da sam došla iz Jugoslavije, “stručnjak za Marxa”. A ja bih im odgovarala da taj “strukturalni marksizam” zapostavlja čovjeka, što je nama u antropologiji ipak prvo, i da je antropologiji bliži “marksistički humanizam”, kako ga je bio nazvao Erich Fromm. Zanimljivo je da je na američku antropologiju osamdesetih godina prošlog stoljeća, pa i dalje, počelo ipak utjecati to, nama bliže, shvaćanje Marxove teorije društva; tako ljudi, subjekti koji stvaraju, mijenjaju i ruše kulturne i društvene “strukture”, dolaze u središte antropološkog interesa. Tome su pridonijeli, među ostalim, prijevodi na engleski radova Pierrea Bourdieua početkom osamdesetih godina 20. stoljeća. I sama sam ih koristila pišući svoju doktorsku disertaciju.

U drugoj polovici 1980-ih godina bili ste predsjednica Hrvatskog etnološkog društva. Koje ideje ste imali vezano uz djelovanje Društva?

Bila sam predsjednica između 1985. i 1987. godine. Važan nam je tada, kasnih osamdesetih godina, bio Klub HED-a te Savjetovanja Saveza etnoloških društava u Jugoslaviji, SEDJ-a. Sredinom 1980-ih počele su i Hrvatsko-slovenske paralele i bile su nam vrlo važne. Mnogo su mi vremena tada oduzimale i pripreme za 12. Međunarodni kongres antropoloških i etnoloških znanosti, ICAES, Udruženja etnoloških i antropoloških znanosti, IUAES, koji se održao u srpnju 1988. godine u Zagrebu, a čijeg organizacijskog odbora sam bila član. *Tribina* je redovito izlazila. Bila sam u Uredništvu *Izvješća* polovicom sedamdesetih godina, a u Uredništvu *Etnološke tribine* sam bila od početka, od kada je taj naziv časopisa, od 1978. godine, sa Zoricom Šimunović-Petrić i Majom Kožić. Htjele smo da bude – *Tribina*. Znaate zašto? U to je vrijeme postojala tenzija između Odsjeka za etnologiju i Instituta za narodnu umjetnost. U Institutu su se stalno dešavale nove stvari, ideje, te istraživanja u gradu, kritika pojma “narod”, inovacije u metodama rada. Tako bi,

na primjer, Dunja Rihtman-Auguštin na skupu HED-a jedne godine govorila o novom istraživanju u gradu, a onda bi iduće godine Đurđica Palošija izlagala o seljacima kao jedinom izvoru narodne kulture. I kad sam ja došla u Institut još uvijek se osjećala ta tenzija između orijentacija. Kad smo se 1978. godine Maja Kožić, Zorica Šimunović-Petrić i ja našle u Uredništvu tadašnjih *Izvješća*, one su, kao starije, iskusnije kolegice koje su dobro znale Odsjek i (nešto manje) Institut, rekle: to nema smisla, svaka generacija nosi nešto svoje, idemo mi imati *Tribinu*, da se mi stručno "čujemo", da ljudi čitaju, a ne da se samo "napucavaju" na sastancima HED-a. I tako je to nekako krenulo. Zato se časopis nazvao *Tribina*. Meni je drago da je to ime ostalo do danas.

Kakva su Vaša iskustva u radu sociološke sekcije *Žena i društvo*?

U tu sekciju Sociološkog društva odlazila sam radi zanimljivih predavanja i diskusija, često u društvu Lydije Sklevicky, osamdesetih godina 20. stoljeća. Ne sjećam se da sam tamo bila jako aktivna, no dolazila sam često. Iako se ne smatram aktivnom feministkinjom, pitanje rodne uloge žene uvijek je bilo značajno i prisutno u mojem radu. Naprosto se smatram kompletnim čovjekom, nikad nisam bila u dilemi oko svojih rodničkih uloga. Kao da sam živjela u nekom dobu u kojem je i profesionalna i privatna svestranost žene bila neupitna. Recimo, kod nas je tek nedavno preveden klasik *Drugi spol* Simone de Beauvoir. Ja sam ga čitala ranije, u Americi, u engleskom prijevodu. Autorica knjigom dokazuje tezu za koju mislim da je u antropologiji "slovo A", a to je da ženski *rod* nastaje odgojem, kulturom, stvaranjem, da kultura izgrađuje ženu, a ne biologija. Ali to je "slovo A" u antropologiji! To sve mi već znamo, rod je kulturna kategorija, a ne biološka. Simone de Beauvoir je pisala u vremenu kada je to trebalo dokazivati. Današnja antropologija roda nastavlja u jednom drugom vremenu, kada se mnogo toga zapravo apsolutno podrazumijeva, antropološki se podrazumijeva, ali je pitanje kako izmijeniti patrijarhalne prakse u svakodnevici.

Koja iskustva rada nosite iz Instituta za etnologiju i folkloristiku?

U Institutu smo sedamdesetih i osamdesetih godina bili pod utjecajem Tübingenške škole, odnosno Hermanna Bausingera, koji je jako promijenio klasičnu njemačku etnologiju i naročito inzistirao na empirijskoj dimenziji, na istraživanju kulture u bilo kojem kontekstu. Dunja Rihtman-Auguštin je došla u tadašnji Institut za narodnu umjetnost s Ekonomskog instituta. Dakle, ona je kao etnolog i sociolog još na Ekonomskom institutu radila studije ekonomskog ponašanja ljudi. Tu je temu proširila i na ekonomiju seljačkih zadruga, na podjelu rada unutar nje, iz jedne nove perspektive. U Institutu se mnogo raspravljalo i o kontekstu folklornih pojava, o terminu "običaj", te kako on može obuhvatiti širi kulturni kontekst, društveno-ekonomsku situaciju uopće. Tu je bio jak Dunjin utjecaj. Maja Bošković-Stulli je već ranije preuzela od Bausingera kritiku pojma "narod", a folklor redefinirala kao oblik direktne, usmene komunikacije unutar i između ljudskih grupa. Da, Institut mi je ustvari bio najbolje mjesto u Zagrebu za posao nakon poslijediplomskog studija u Americi.

Kako ste se počeli baviti temom etnosa i etniciteta? U kojim okolnostima, da li zbog dinamika na društveno-političkom planu u bivšoj Jugoslaviji?

Znate i sami da se hrvatska etnologija etnicitetom nije bavila. Za čitavog zagrebačkog studija etnologije ništa o etnosu nisam čula, a čak niti u Americi za vrijeme poslijediplomskog studija, polovicom sedamdesetih godina. Ustvari, sama sam išla tu temu "pročakati" kad su u bivšoj Jugoslaviji počele napetost i kriza, u prvom redu ekonomska kriza, pa i politička, nakon Titove smrti kada nastaje vakuum vlasti i nije se znalo kako će to dalje ići.

Doduše, postojalo je predsjedništvo Jugoslavije, no predsjednici su stalno "blokirali" jedan drugog, pa smo imali, zapravo, jednu političku paralizu. Naravno, i ekonomsku krizu, jer su svi naši krediti, koje je Tito lijepo znao rješavati bez puno vraćanja, poslije njegove smrti počeli dolaziti na naplatu. Bili smo u strašnim dugovima, a onda je i u svijetu počela kriza. Sada se više ne sjećam je li to bilo radi nafte ili zašto, ali, uglavnom, od druge polovice osamdesetih godina 20. stoljeća kod nas je bila katastrofa. To su bila ona vremena, ne znam sjećate li se toga, prolazila sam Trgom i vidjela Manduševac prepun papirnatih novčanica jer su ljudi bacali papirnate novce u vodu. Onda su službenici dolazili i s lopatama to čistili. Da, to je bila hiperinflacija, trčali ste u dućan čim ste dobili plaću jer bi već sutra bile nove cijene. Strašno, meni je to zapravo bio najgori dio samostalnog života kojeg se sjećam jer je ekonomski bilo užasno, jedna velika nesigurnost među ljudima, i to stalno blokiranje među predsjednicima, i na kraju se to počelo oblikovati u etničke sukobe. Pa sam krenula da vidim što je taj "etnos" i koliko on stvarno ima veze s jugoslavenskom krizom. Što se kulture tiče, znala sam da ona nema mnogo veze s etnosom jer kultura ne priznaje oštre granice, ni političke ni etničke. Kultura se uvijek prelijevala zavisno o interakcijama, kakve su već bile: trgovačke, povijesne, političke ... Išla sam pogledati tu literaturu, prvi put u životu. Za početnu poziciju uzela sam uvodno poglavlje Fredrika Bartha iz 1969. godine. Na Hrvatsko-slovenskim etnološkim paralelama smo se bili dogovorili da raspravimo temu etnosa. Tako je u Ljubljani 1988. izašao i moj prilog koji je bio izlaganje na skupu, o etnosu u etnologiji i kulturnoj antropologiji, u zborniku radova *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije* 5 Slovenskog etnološkog društva.

Fotografija 4: Olga Supek 2004. godine s kćeri Bojanom pred kućom u Tyleru, nedaleko kampusa Sveučilišta Texas. Privatna zbirka Olge Supek.

Kako vidite razvoj interesa za istraživanja grada u domaćim etnološkim krugovima?

Slovenski su etnolozi prvi krenuli s urbanom etnologijom. Slavko Kremenšek je, mislim da su to bile rane sedamdesete, objavio monografiju *Zelena jama*. To je jedan dio Ljubljane koji je željezničarska kolonija. Mislim da je ta Kremenškova studija bila prva, a onda su i drugi počeli sa sličnim monografijama. Mi smo znali za te radove, kako ne. Nakon kri-

tike pojma “narod”, Maja Bošković-Stulli je potaknula istraživanja usmene komunikacije u gradskoj sredini: gradske priče, dječje igre, vicevi i šale, a naravno i muzički folklor, uz svadbe i plesove, kasnije i folklorne smotre na pozornici u gradu. Mi etnolozi obraćali smo pažnju na gradske rituale. Na primjer, Milivoj Vodopija je još sedamdesetih napisao rad o maturantima i “norijadi”, više je autora pisalo o karnevalima, zatim o spomenicima, spomen-obilježjima prometnih nesreća, o festivalima i natjecanjima klapa. Dunja Rihtman-Auguštin je analizirala i pisani oblik urbane komunikacije putem novinskih osmrtnica. Čini mi se da posljednju deceniju ili dvije naši etnolozi ne samo da su istraživali kulturne pojave u gradu, nego sve više i sam grad kao cjelinu.

Koliko Vam je iskustvo terenskog istraživanja u urbanoj sredini, u gradu Detroitu, bilo različito ili slično iskustvima istraživanja u ruralnim sredinama?

Čini mi se da u smislu metoda i nije bilo toliko različito. Moram priznati da stvarno nije, jer kada sam došla u ruralnu sredinu vidjela sam samo skup kuća, nisam poznavala nikog. Išla sam otkriti kako oni uopće funkcioniraju kao zajednica. A i tamo u Detroitu na karti su mi nacrtali: evo to je to, tu je “tvoj” kvart, pa sam bila kao “pala s Marsa” u nepoznato. Trebala sam otkriti što uopće čini tu zajednicu. Umnogome je pomagalo i ubrzavalo zaključivanje to što smo se svi istraživači, nas desetak, i voditelji projekta sastajali svaki tjedan. Prodiskutirali bismo protekli radni tjedan, iskustva i probleme, te uspoređivali rezultate. Takvo iskustvo nisam nikada imala u istraživanju vlastite kulture. Inače je metodologija zapravo bila vrlo slična, ne bih rekla da je bilo velikih razlika između sela i grada. I u jednom i u drugom slučaju mora se postići promatranje sa sudjelovanjem.

Prvi susret s Vama, nakon niza godina koje ste proveli živeći i radeći u SAD-u, mnogim je kolegama iz Hrvatske bio na obljetničkoj godišnjoj skupštini i Godišnjem skupu Hrvatskog etnološkog društva, 2009. godine. Kako to pamтите?

U zadnji čas mi je netko rekao da bih na skupštini trebala nešto reći, da će svi bivši predsjednici Društva nešto kazati. Imala sam malu tremu jer sam ugledala mnoštvo novih, mladih lica. Ali me ugodno iznenadilo to mnoštvo. Ranije sam mislila da će humanističke discipline “ispariti” u novom društvenom sustavu, a etnologija pogotovo. Boraveći u Americi, djelomično sam izgubila iz vida da neke teme, poput etnosa i identiteta, imaju svoj nacionalni značaj u Europi i u Europskoj uniji, te da su mogle dobiti kod nas zamah nakon devedesetih godina 20. stoljeća. S druge strane, iz američke perspektive, osjetila sam kako je uspon neoliberalnog kapitalizma, od osamdesetih godina 20. stoljeća, reducirao značaj humanističkih znanosti. I zato sam se ugodno iznenadila brojem mladih etnologa.

Prije umirovljenja radili ste na Odjelu za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru?

To mi je bilo jako drago iskustvo jer je to bio sasvim novi projekt u čijem sam planiranju sudjelovala, dijeleći s kolegama iz struke uzbudjenje zbog nastajanja novih stvari. Kada smo imali prijemne ispite za prvu generaciju studenata, sudjelovala sam u sastavljanju i pregledavanju ispita, dakle u rangiranju studenata pri postupku upisa. Od početka 2000-ih bili su stručni sastanci na Etnološkom odjelu Narodnog muzeja u Zadru, kod kolegice Jasenke Lulić-Štorić, na koje sam ljeti dolazila u svrhu planiranja kurikuluma. Ideja nam je bila dati naglasak na mediteranske kulture te na mogućnost primjene etnoloških znanja u gospodarstvu – turizam i razvoj lokalnih zajednica. Smatrali smo da novi studij treba imati istu akademsku, teorijsku i terensku, solidnost kao i zagrebački studij, ali da se ipak po nečemu razlikuje, da bude prepoznatljiv. U Zadru sam, dakle, predavala kulturnu antropologiju na svim razinama, od prve godine do doktorata. Evo, nedavno je u Za-

dru doktorirala Karmen Turčinov, kojoj sam bila mentorica, s vrlo interesantnom tezom o subverzivnoj ulozi žene u patrijarhatu na Murteru. To je prvi doktorat iz etnologije/kulturne antropologije izrađen i obranjen u Hrvatskoj izvan Zagreba.

Što mislite o dosadašnjoj zastupljenosti i važnosti gradskih tema u hrvatskoj etnologiji i kulturnoj antropologiji te u američkoj kulturnoj antropologiji?

Još se sedamdesetih godina smatralo, nekako je to krenulo iz folklorističke perspektive, da usmenost postoji u ljudskoj komunikaciji bez obzira na to je li riječ o selu ili gradu. Poslije su i etnolozi počeli provoditi urbana istraživanja. Naravno, čim istražujete vlastitu kulturu vi ste i subjekt i objekt, i morate se cijelo vrijeme pitati što ja to i kako zapravo vidim. Što bi netko drugi rekao na to što ja vidim ili ne vidim. Mislim da je taj pomak prema gradskom bilo oslobađanje od našeg starog kanona, radićevskog. Mi smo zapravo svoju vlastitu struku samorefleksivno oslobodili. Jer ona je bila, rekla bih, umjetno ograđena samo na narod kao seljaštvo, zato što je proistekla iz devetnaestostoljetnoga pokreta, paneuropskoga, nacionalnoga, koji je tražio duh naroda baš i samo u seljaštvu. Moja je generacija otvorila pozornicu za sve kulturne fenomene, dobro smo raširili predmet etnologije. I naravno, počeli smo postavljati drukčija pitanja jer više nismo imali tu potkulturnu distancu prema terenu. Teren nam je tu, kod nas, zato samorefleksija mora biti puno jača kad gledate direktno oko sebe, to je sigurno. Što se struke tiče, mislim da ta razlika selo – grad postaje sve manja. Možda je selo nešto lakše, lijepo se izolirati u jednu zajednicu, lakše vam je kuće prebrojati, pogledati statistike. A u gradu se morate odlučiti za nekakav uzorak ili, pak, za neki kvart ili napraviti tim koji će ići u različite kvartove, a raditi metodski usklađeno. Ono što je danas zajedničko i selu i gradu jest da ih morate smjestiti u širi kulturni i općedruštveni kontekst i osvrnuti se čak i na globalne procese koji na mikrolokaciju utječu. Kao što sam već spomenula, angloamerička sociologija ima dugu tradiciju urbanih istraživanja, dok je kulturna antropologija morala od sedamdesetih godina 20. stoljeća napraviti zaokret od istraživanja dalekih Drugih prema istraživanju vlastite urbane kulture. No pri tom se mogla dobro okoristiti dometima urbane sociologije.

Kako vidite hrvatsku etnologiju i kulturnu antropologiju danas?

Da počnem od onoga što sada vidim oko sebe, a to su izbjeglice iz zapadne Azije i Afrike. Mi upravo gledamo ružnu stranu globalizacije. Kasni kapitalizam postaje globalan u tom smislu da ljudi više nisu samo negdje nečije kolonije, nego i financijski kapital ide naokolo brzinom kompjutorskog klika, a pokreće i ljude. Ne brzinom klika, ali zato u milijunskim brojevima. Ako je nekome negdje danas loše, spakira se i ide. Velike su nejednakosti na našoj planeti – rat, ta užasna industrija rata koja postoji. Tko će očekivati da će ljudi onda “sjediti” dalje na svom mjestu dok po njima padaju bombe? Ali čak i da je najveći mir, opet će se maknuti tamo gdje će biti bolje plaćeni. Drugim riječima, globalni kapitalizam ima dvije strane: jedna je kapital, druga je rad, pa rad također ide tamo gdje mu bolje odgovara. Zato se ne može očekivati da će bogati samo “sjediti” za svojim kompjutorima na Wall Streetu ili London Cityju, a siromašni će dalje raditi po Bangladešu i Africi, i da će sve tako ostati. Neće, nego će se i oni maknuti. Dakle, pokret, pokretnost, mobilnost rada je isto dio globalizacije. Na to se naprosto treba naviknuti, a onda treba to i istražiti i vidjeti, jer ljudi pate, to je sigurno. Dakle, predmet kulturne antropologije i dalje je svakodnevnica, lokalni svakodnevni život, ali na njega danas djeluju i globalne sile. Mislim da na to antropologija treba obratiti pažnju.